

บทที่ ๓

การพัฒนาเพื่อมุ่งความสำเร็จให้แก่ตนเอง (๑)

๑. การมุ่งความสำเร็จในชีวิต

การที่ปัจเจกบุคคลจะเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพ เป็นประโยชน์ต่อสังคมได้นั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีทัศนะว่า ปัจเจกบุคคลนั้นจำเป็นต้องประสบความสำเร็จในชีวิต การประสบความสำเร็จในชีวิตได้ก็ต่อเมื่อบุคคลมีจุดมุ่งหมายที่จะให้เป็นเช่นนั้นในสถานแรก จุดมุ่งหมายของชีวิตในลักษณะนี้ เป็นสิ่งที่ไม่น่ารังเกียจแต่อย่างใด ดังปรากฏเป็นนัยจากแนวพระราชดำรัสและพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานในโอกาสต่างๆ ที่จะขออัญเชิญมาเป็นตัวอย่างดังนี้

“ผู้มีวิชาความรู้ย่อมตั้งใจปรารถนาจะมีอนาคตที่มั่นคงและรุ่งโรจน์...” (๓๑ ตุลาคม ๒๕๒๘)

“ท่านทั้งหลายได้รับความสำเร็จอย่างสำคัญในชีวิตมาขั้นหนึ่งแล้ว ย่อมมุ่งหมายความสำเร็จที่สูงขึ้นต่อไป คือความเจริญมั่นคงและความรุ่งเรืองก้าวหน้าในฐานะและหน้าที่การงาน...” (๒๑ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

“ท่านทั้งหลายแต่ละคนเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัย ก็เพื่อให้มีวิชาความรู้สำหรับเป็นเครื่องมือประกอบกิจการงาน สร้างความเจริญมั่นคงและเกียรติยศซึ่งเสียแก่ตนเองในเวลาต่อไป...” (๑๑ มีนาคม ๒๕๒๔)

“บัณฑิตทั้งหลายย่อมต้องมุ่งหวังความเจริญและความสำเร็จในชีวิตการงานเบื้องหน้า...” (๕ ธันวาคม ๒๕๒๒)

“หน้าที่ของแต่ละบุคคลจะมีที่สำคัญ ๒ อย่าง ก็คือ จะต้องสร้างตัวเองให้มีความเจริญรุ่งเรือง สามารถที่จะทำงานทำการในแนวของตัวเองเพื่อที่จะเลี้ยงชีวิต และอีกด้านก็คือช่วยส่วนรวมได้ยุติกันดี” (๓๐ มีนาคม ๒๕๒๕)

“โดยที่เป็นประชาชน ก็มีหน้าที่ทุกอย่างของประชาชน คือการสร้าง ความเจริญ สร้างความปลอดภัย สร้างความอยู่เย็นเป็นสุขของตนเอง...” (๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๒)

“ การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงก็เพื่อตัวเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกิน เป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไปก็คือให้มีเกียรติว่ายืนด้วยตนเอง...” (๒๘ มิถุนายน ๒๕๑๘)

“คนเรานั้น สำคัญอยู่ที่ควรจะ ได้ปรารถนาปรารถนาที่จะพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นเป็นลำดับ เพื่อให้ชีวิตเป็นสุขและเจริญรุ่งเรือง ...” (๓๐ พฤษภาคม ๒๕๒๔)

“ทุกคนเราก็ต้องการความสำเร็จ ความก้าวหน้า และความเป็นมงคลทุกชนิด...” (๒๕ กรกฎาคม ๒๕๑๓)

“บัณฑิตผู้ผ่านการศึกษามากมหาวิทยาลัยมาแล้ว เป็นผู้มีความรู้สูงถึงระดับที่จะทำการงานสร้างสรรค์ความเจริญมั่นคงให้แก่ตนเองและแก่ส่วนรวมให้สำเร็จได้ ...” (๒๔ มกราคม ๒๕๒๘)

“แต่ละคนจะต้องสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองให้สมบูรณ์ทุกด้าน ทั้งด้านฐานะอาชีพ ด้านเกียรติคุณความดี และด้านบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมและชาติบ้านเมือง...” (๒๔ มกราคม ๒๕๒๗)

“ ในฐานะที่เป็นผู้ได้รับการศึกษาสูง ท่านทั้งหลายย่อมมีความมุ่งหมายที่จะได้ใช้ความรู้ความสามารถทำงานตามแนวคิด เพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ คือ ความเจริญมั่นคงให้แก่ตัวเอง แก่งาน และแก่ชาติบ้านเมือง ให้ประจักษ์ผล...” (๑๕ ธันวาคม ๒๕๒๖)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการมี
จุดมุ่งหมายในการทำงานตั้งแต่ต้น จนถึงกับตรัสว่า “ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่บั่นทอนความมั่นคงใน
เวลานี้...ได้แก่ความไม่แน่นอนในจุดประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของชีวิต ซึ่งกำลังเกิดมีมากขึ้นๆ
ในคนทุกระดับความรู้และทุกอาชีพ ”

(๒๘ สิงหาคม ๒๕๑๘)

แม้ว่าจะทรงเห็นด้วย (และทรงสนับสนุน) กับการที่ทุกคนสมควรมีความมุ่งมั่นที่จะ
สร้าง “ความเจริญและความมั่นคง” ให้แก่ตัวเองก็ตาม แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรง
ให้ข้อเตือนสติที่สำคัญเกี่ยวกับคุณภาพของจุดมุ่งหมายของชีวิตด้วย ดังตัวอย่างที่อัญเชิญมาจาก
บางส่วนของพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัส ดังนี้

“ผู้สำเร็จการศึกษาจะออกไปเริ่มต้นการทำงาน ซึ่งเป็นภาระสำคัญอีก จำเป็นจะต้องมี
จุดหมายในชีวิตที่ถูกต้องและสมควร สำหรับยึดถือเป็นเบื้องต้นก่อน จึงจะช่วยให้ได้รับ
ผลสำเร็จอันควรพึงพอใจ จุดหมายสำคัญนั้นได้แก่ความเจริญก้าวหน้าและความผาสุกอัน
แท้จริงของแต่ละคน”

“ความสุขความเจริญอันแท้จริงนั้น หมายถึงความสุขความเจริญที่บุคคลแสวงหามาได้ด้วย
ความเป็นธรรม ทั้งในเจตนาและการกระทำ ไม่ใช่ได้มาด้วยความบังเอิญ หรือด้วยการ
แก่งแย่งเบียดเบียนมาจากผู้อื่น...” (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๘)

แนวคิดเช่นนี้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น เมื่อศึกษาจากพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแก่คณะครูโรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม ๔ จังหวัดภาคใต้ เมื่อ
วันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๑๕ ซึ่งอัญเชิญบางส่วนมาเป็นตัวอย่าง ดังนี้

“ความเจริญของคนทั้งหลาย ย่อมเกิดมาจากการประพฤติชอบ และการหาเลี้ยงชีพชอบ
เป็นหลักสำคัญ ผู้ที่จะสามารถประพฤติชอบ และหาเลี้ยงชีพชอบได้ด้วยนั้นย่อมจะต้องมีทั้งวิชา
ความรู้ ทั้งหลักธรรมทางศาสนา เพราะสิ่งแรกเป็นปัจจัยสำหรับใช้กระทำการงาน สิ่งหลังเป็น
ปัจจัยสำหรับส่งเสริมความประพฤติ และการปฏิบัติการทำงานให้ชอบ คือให้ถูกต้องและเป็นธรรม
วิชาการกับหลักธรรมนี้มีประกอบกันพร้อมในผู้ใด ผู้นั้นจะได้ประสบความสุข และความสำเร็จ
ในชีวิตโดยสมบูรณ์...”

ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีทัศนะว่า การที่ปัจเจกบุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตความมุ่งหมาย และจัดเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสำหรับสังคมสำหรับประเทศไทยได้นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลักในสองด้านด้วยกัน คือ ปัจเจกบุคคลจะต้องเป็นผู้รู้วิธีการทำงานที่ได้ผลเป็นประการแรก และบุคคลผู้นั้นจะต้องเป็นคนดีประการที่สองเมื่อกำหนดเงื่อนไขอื่นๆ ที่สมควรแล้ว การที่บุคคลหนึ่งๆ รู้วิธีการทำงานที่ได้ผลแล้ว ย่อมจัดเป็นบุคคลที่มีคุณภาพสูงกว่าผู้ที่ไม่รู้วิธีการทำงานที่ได้ผล โดยทำอะไรเป็นเรื่องราวไม่ได้หรือทำแล้วก็ไม่ประสบความสำเร็จผลแต่อย่างใด แต่การจะทำงานให้ได้นั้น บุคคลผู้นั้นก็ต้องมีคุณลักษณะต่างๆ หลายประการ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงกล่าวไว้ในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสที่พระราชทานแก่ชาวไทยกลุ่มต่างๆ ในโอกาสที่ต่างกัน จะได้เสนอในรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

และถึงแม้ว่าปัจเจกบุคคลจะมีคุณสมบัติต่างๆ เพื่อการทำงานที่ได้ผลแล้วก็ตาม แต่โอกาสที่บุคคลผู้นั้นจะประสบความสำเร็จในการครองชีวิตนั้นก็ยังไม่มียุทธศาสตร์แต่อย่างใด เว้นเสียแต่ว่า บุคคลผู้นั้นเป็นคนดีที่พร้อมด้วยคุณสมบัตินั้นๆ คุณลักษณะของความเป็นคนดีนั้นมีรายละเอียดปรากฏในพระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นนั้น และจะได้นำเสนออย่างเป็นระบบภายหลังที่ได้นำเสนอเนื้อหาในส่วนที่ว่าด้วยคุณลักษณะของการทำงานที่บรรลุผล

ก่อนที่จะกล่าวถึงรายละเอียดลักษณะของวิธีการทำงานที่ได้ผลและสาระสำคัญของการกระทำตัวเป็นคนดี สมควรอัญเชิญพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบางส่วน เพื่อเป็นการสรุปแนวคิดรวบยอดของพระองค์ท่านเสียก่อน และเป็นการยืนยันข้อสรุปข้างต้นอีกโสดหนึ่งด้วย พร้อมๆ กับเป็นการกระตุ้นให้เกิดการคาดคะเนล่วงหน้า (anticipation) ว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสที่แยบยลอีกมากมายอะไรบ้าง

“ในการสร้างความสำเร็จ ความเจริญ และเกียรติยศชื่อเสียงนั้น บัณฑิตมีวิชาความรู้เป็นเครื่องมือที่ทรงประสิทธิภาพพร้อมอยู่แล้ว ที่จะนำไปใช้งานได้ทันที แต่นอกจากวิชาความรู้ที่เป็นเครื่องมือแล้ว ทุกคนยังจะต้องมีรากฐานรองรับ พร้อมกับวิธีการใช้อย่างถูกต้องเที่ยงตรงประกอบอีกด้วย จึงจะสามารถสร้างประโยชน์ให้สำเร็จเปรียบพร้อมสมบูรณ์ได้ รากฐานที่ทุกคนต้องมีนั้น ได้แก่ ความหนักแน่น มั่นคงในสุจริตธรรมประการหนึ่ง ความมุ่งมั่นในการประกอบกิจการงานทุกอย่างให้สำเร็จอีกประการหนึ่ง คนไม่มีความสุจริต คนไม่มีความมั่นคง ชอบแต่มีก่าย ไม่มีวันจะสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวมที่สำคัญอันใดได้ ผู้ที่มีความสุจริตและความมุ่งมั่นเท่านั้น จึงจะทำงานสำคัญยิ่งใหญ่ที่เป็นคุณเป็นประโยชน์แท้จริงได้สำเร็จ...” (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๒)

๒. คุณลักษณะสำหรับการทำงานที่ได้ผล

จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า “การทำงานในชีวิตนั้นเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง เพราะหมายถึงการปฏิบัติตัว ปฏิบัติภาระหน้าที่ต่างๆ อย่าง เพื่อสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองโดยรอบด้าน” (๒๗ มกราคม ๒๕๒๓) ประเด็นสำคัญที่ตามมาจึงมีว่าปัจเจกบุคคลแต่ละคนจะทำอย่างไรจึงจะประกอบภารกิจของตนให้ประสบผลสำเร็จและความเจริญที่แท้จริงได้

๒.๑ ความรู้ความสามารถ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตรัสว่า

“การปฏิบัติงานทั้งหลายต้องอาศัยปัจจัยที่เป็นพื้นฐานประกอบกันสองอย่าง อย่างหนึ่งได้แก่ความรู้ความสามารถโดยเบ็ดเสร็จของผู้ปฏิบัติ อีกอย่างหนึ่งได้แก่ระเบียบแบบแผนวิธีการ ที่กำหนดไว้ให้ใช้ในการปฏิบัติงานนั้น เมื่อใดปัจจัยทั้งสองประกอบพร้อมกัน

เมื่อ

นั้นงานก็ดำเนินไปได้” (๒๐ ธันวาคม ๒๕๒๒)

เพื่อการทำงานที่ประสบผลสำเร็จ ความรู้และความสามารถ (อันเกิดจากฐานความรู้ที่มีอยู่) ก็ย่อมเป็นปัจจัยพื้นฐานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังที่พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้ข้อคิดไว้ แต่ประเด็นที่สำคัญกว่าเมื่อยอมรับข้อคิดนี้ก็คือปัจเจกบุคคล จะต้องมีความรู้ในลักษณะใด และจะต้องใช้ความรู้ดังกล่าวอย่างไร

ความรู้ะนั้นไม่ใช่ประเด็นสำคัญ トラบใดที่เป็นความรู้ที่ตั้งอยู่บนฐานวิชาการ แต่ก็ต้องเป็นความรู้ที่เกิดจากการรู้จริง และที่สำคัญก็คือ ต้องมีการใฝ่รู้และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ ดังปรากฏเป็นนัยจากพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

“ความรู้ก็เป็นสิ่งที่สำคัญ เพราะว่าแต่ละคนอยากได้ความเจริญ ถ้าทำอย่างที่เคยทำมา ด้วย ความรู้เท่าที่เคยมี ก็ได้ความสำเร็จในวงจำกัด แต่ถ้าเพิ่มความรู้ และยิ่งช่วยกัน

ทำ

ความสำเร็จนั้นจะยิ่งใหญ่อัน...” (๑๑ กันยายน ๒๕๑๕)

๒.๒ การรู้จักประยุกต์ใช้

แม้ความรู้ในลักษณะนี้ ก็ไม่อาจประกันความสำเร็จความเจริญได้ ถ้าหากปัจเจกบุคคลไม่รู้จักประยุกต์ใช้ความรู้ที่มีอยู่ในการทำงาน นั่นคือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำว่าบุคคลผู้ต้องการงานให้สำเร็จผลนั้นจักต้อง “พยายามหิบบกวิชาการนั้นขึ้นมาพิจารณาใช้ ให้

ถูกต้องเหมาะสมแก่งาน แก่กาลเทศะ และแก่สภาพการณ์ทั่วไป โดยให้สัมพันธ์กับงานด้าน
อื่นๆ อย่างสอดคล้องสมดุลกัน” (๓๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓) กล่าวให้เจาะจงยิ่งขึ้น ก็คือ “ในการ
ที่จะเอาหลักวิชาที่ได้เล่าเรียนไปใช้เพื่อประกอบกิจการงานต่อไปนั้น ควรจะคำนึงถึงสภาพความ
เป็นอยู่ของท้องถิ่น แลถึงผลสะท้อนอันอาจมีขึ้น โดยเฉพาะในประการต่างๆ จะได้เป็น
หลักประกันว่า กิจการงานที่จะทำขึ้นนั้น ได้พิจารณาศึกษาโดยรอบคอบในทุกๆ ด้านแล้ว ชอบ
ด้วยหลักปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพและความต้องการของประเทศเรา...” (๑๑ กรกฎาคม ๒๕00)

การศึกษาให้รอบคอบในทุกๆ ด้าน ก็คือ “ การศึกษาสภาพความจริงของงาน ของบุคคล
ของสังคม ภาวะแวดล้อมอื่นๆ ให้กระจ่างอย่างทั่วถึง” (๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖) กระประยุกต์
หลักวิชาภายในกรอบของหลักการข้างต้นก็มีนัยด้วยว่า ผู้ทำงานจะต้อง “ ละความเครียดในหลัก
วิชาให้เบาบางลง กล่าวคือรู้จักพิจารณาใช้หลักวิชาตามความสำคัญและจำเป็น เพื่อมิให้กฎเกณฑ์
ต่างๆ ตามหลักวิชากลายเป็นสิ่งกีดขวางการปฏิบัติไป” (๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๖)

พระบรมราชาบาทในส่วนนี้มีความสำคัญมากในกรณีของการประยุกต์วิชาการกับการ
พัฒนาการเกษตรในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราชาบาท
แก่คณะกรรมการสมาคมเศรษฐศาสตร์เกษตรแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๑๘
โดยมีความตอนหนึ่งว่า

“ท่านทั้งหลายเป็นผู้มีความรู้ในด้านที่จะเป็นประโยชน์ต่อกสิกรรมและประเทศชาติ
อย่างยิ่ง ก็สมควรที่จะช่วยกันหาทางที่จะแก้ไขปัญหาดังกล่าว ที่มีอยู่ไม่น้อย ใช้
วิชาการและใช้ความคิด สามัญสำนึกปฏิบัติโดยที่ไม่ใจร้อนเกินไป และไม่นึก
ถึงว่าตำราเป็นเอก แต่ถือว่าความเป็นอยู่ของประชาชนหรือของบ้านเมืองเป็นเอก
...”

การประยุกต์ใช้เทคนิควิชา ก็มีลักษณะไม่แตกต่างไปจากการประยุกต์ใช้ความรู้ทั่วไป
นั่นคือ “ วิชาการและเครื่องมือกลเหล่านี้ เมื่อนำมาปฏิบัติการแล้ว จะต้องได้ผลอย่างสูงทุกครั้ง
ไปคือถ้าใช้ถูก ก็ทำให้ได้ประโยชน์มาก ถ้าใช้ไม่ถูก ก็ทำให้เสียหายได้มากเท่าๆกัน” (๑
เมษายน ๒๕๒๕)

การประยุกต์ที่ได้ผล ก็คือ การพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนที่จะทำการใดๆ “ ทางแห่ง
ความเจริญ คือ การพิจารณา การพิจารณานั้น เป็นการหยุดยั้งใจก่อนที่จะปฏิบัติการใดลงไป
เสมือนกับได้ปรึกษากับตนเองก่อนถ้าหากทำสิ่งใดโดยมิได้พิจารณาแล้ว ก็อาจจะตกเป็นเหยื่อแห่ง

อารมณ์ บังเกิดความประมาทขึ้น อันจะเป็นผลเสียหายแก่กิจการนั้นๆ ได้ ฉะนั้น ขอให้ทุกคนจงใช้ความพิจารณาให้รอบคอบ ก่อนที่จะประกอบกิจใดๆ ” (๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๑)

แม้ว่า การพิจารณาเป็นสิ่งที่จำเป็น แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงให้พระบรมราโชวาทเพิ่มเติมว่า เพื่อให้บังเกิดผลที่แท้จริง การพิจารณาก็ต้องกระทำในลักษณะหนึ่ง ดังมีรายละเอียดแสดงไว้ในพระราชดำรัสบางส่วนที่ทรงพระราชทานให้แก่ สภามัคคีสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ในการเปิดประชุมใหญ่ปี ๒๕๒๓ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๒๓ ต่อไปนี้

“การพิจารณาเรื่องราวหรือกิจการงานใดๆ นั้น ควรอย่างยิ่งที่จะต้องกระทำโดยละเอียดรอบคอบและเที่ยงตรงถูกต้องจึงจะได้ผลที่เป็นประโยชน์แท้และยั่งยืนถาวร ท่านผู้รู้แต่ก่อนได้วางหลักสั่งสอนกันสืบๆ มาว่า เมื่อจะพิจารณาสິงใดเรื่องใดให้วางใจของตัวให้เป็นกลาง คือปลดอคติความลำเอียงต่างๆ ประการออกจากใจให้หมดก่อน แล้วเข้าไปเพ่งพินิจดูสิงนั้นเรื่องนั้นให้ถี่ถ้วน จึงจะมองเห็นได้ประจักษ์ทุกแง่มุม ไม่ใช่เห็นแต่เพียงแง่ใดแง่หนึ่งตามความชอบใจหรือไม่ชอบใจที่มีอยู่ เมื่อเห็นประจักษ์ทั่วด้วยใจที่เป็นกลางแล้ว ความรู้ที่ชัดเจนก็จะบังเกิดขึ้น และช่วยให้ลงความเห็นและปฏิบัติได้โดยถูกต้องเป็นธรรม...”

๒.๓ การคิดอย่างรอบคอบ

การพิจารณาอย่างรอบคอบที่ปรากฏในพระราชดำรัสที่อัญเชิญมาข้างต้นนั้น แท้ที่จริงก็คือกระบวนการคิดนั่นเอง การคิดจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะช่วยให้การใช้ความรู้บังเกิดผลสำเร็จได้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า

“ความคิดเป็นเครื่องช่วยความรู้คือ ช่วยให้ใช้ความรู้ได้ถูกต้อง เช่น จะใช้อย่างไร ที่ไหนเมื่อใด เมื่อมีความรู้สำหรับงาน มีความคิดสำหรับใช้พิจารณาใช้ความรู้ให้ถูกต้องแล้วยอมทำงานได้ผลสมบูรณ์ดี ยากที่จะผิดพลาด ความรู้กับความคิดจึงไม่ควรแยกจากกันถ้าบัณฑิตใหม่จะยึดถือความจริงข้อนี้ไว้เป็นหลักในการทำงานแล้ว เชื่อว่าจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ด้วยดีเสมอ จะทำการงานให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมได้อย่างมากและจะประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานพร้อมทั้งความสุขในชีวิตในที่สุด...” (๘ กรกฎาคม ๒๕๐๘)

การคิดอย่างรอบคอบและเป็นระบบสำหรับกิจที่จะพึงดำเนินการในช่วงเวลาข้างหน้าหรือในอนาคตนั้นเป็นลักษณะหนึ่งของการวางแผน นั่นเอง แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงให้ข้อสังเกตในเรื่องของการคิดอย่างรอบคอบและการวางแผน ในพระราชดำรัสที่พระราชทาน

ให้แก่คณะบุคคลที่เข้าเฝ้าฯ ถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๒๕ ซึ่งได้อัญเชิญบางส่วนมาแสดงไว้ ณ ที่นี้

“ถ้าทำโครงการอะไรก็ต้องพยายามที่จะคิดให้รอบคอบที่สุดเท่าที่จะทำได้ ไม่จำเป็นที่จะทำแผนให้ละเอียดที่สุด เพราะว่าถ้ามันแต่ทำแผนแล้วไม่ลงมือทำ มันก็ไม่มีวันที่จะปฏิบัติได้ แต่ว่าต้องคิด ทำแล้วก็นึกถึงว่าปัญหาจะเกิดขึ้น และปัญหาเหล่านั้นมันต่อเนื่อง จะต้องพยายามที่จะทำให้ลุล่วงไป แก้ไขให้จบได้ งานทุกอย่างก็เป็นเช่นนี้ ไม่ใช่ทำให้หยุดกลางคัน แต่ก็ไม่ใช่ว่าจะต้องทำแผนให้ละเอียดมากจนท่ายไม่ลงมือ หลักการในการทำงานนี้ก็ต้องวางแผนให้พอที่จะดำเนินงานได้ และแก้ไขปัญหาต่อไปเป็นลำดับ ลงมือทำแล้วก็แก้ไขไปเรื่อยๆ ไม่ใช่คิดแผนแล้วไม่ลงมือ ต้องมีแผนพอสมควรและมีการปฏิบัติคู่กันไป ...”

กล่าวโดยสรุปแล้ว การคิดนั้นต้องคิดให้เป็นจึงจะบรรลุผลที่คาดหวังไว้
กล่าวคือ

การรู้จักคิดพิจารณาให้จนกระจ่างชัด ไม่ว่าจะพิจารณาเรื่องราว ปัญหา สถานการณ์ หรือแม้บุคคลใดๆก็ตาม ก็พยายามพิจารณาด้วยจิตใจที่มั่นคง เป็นกลาง ไม่หวั่น ไม่สะเทือนด้วยอคติ เพื่อจิตใจที่มั่นคงเป็นกลางนั้น จักได้ประคับประคองความคิดเห็นให้พุ่งตรงเข้าสู่สาระ คือแก่นและความสำคัญของเรื่อง ทั้งจับเหตุจับผลของเรื่องนั้น ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องถึงกันและกัน เป็นกระบวนการ ได้ทั้งหมดทุกขั้นตอน ทำให้ความรู้ความเห็นในเรื่องที่

พิจารณา

กระจ่างแจ่มแจ้ง และสามารถจำแนกแจกแจงประเด็นได้โดยถูกต้องแม่นยำ ว่าสิ่งใดผิดสิ่งใดถูก สิ่งใดดี สิ่งใดชั่ว สิ่งใดควรทำไม่ควรทำอะไรเพียงใด...”

(๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

การคิดในลักษณะที่พรรณาข้างต้นนี้เป็นการ “คิดให้วิฆนะ คือคิดแล้วทำให้เจริญอกงาม” อันเป็นลักษณะการคิดที่แตกต่างไปจากการ “คิดให้หายนะ คือคิดแล้วทำให้พินาศเสียหาย” (๒๖ ตุลาคม ๒๕๒๑) การคิดให้วิฆนะจึงเป็นการคิดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงย้ำอยู่เสมอในทุกครั้งที่ทรงมีวโรกาสตรัสถึงเรื่องการคิด กล่าวโดยสรุปด้วยพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ดังนี้

“การคิดให้เจริญ จึงต้องมีหลักอาศัย หมายความว่าเมื่อคิดเรื่องใดสิ่งใด ต้องตั้งใจ

ให้มั่นคงในความเป็นกลาง ไม่ปล่อยให้ออคติอย่างหนึ่งอย่างใดครอบงำ ให้มีแต่ความจริงใจอันเที่ยงตรงตามเหตุตามผลที่ถูกแท้และเป็นธรรม ซึ่งจะทำให้ยังทราบถึงจุดมุ่งหมายและประโยชน์ที่แท้จริงของภารกิจที่จะทำ พร้อมทั้งวิถีทางที่จะทำการนั้น โดยถูกถ่วงแน่นนอน และเมื่อความคิดเช่นนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็จะสามารถเอาวิชาการมาใช้สร้างสรรค์ประโยชน์ ความสำเร็จ และความเจริญให้สำเร็จได้

อย่าง

สมบูรณ์และมีประสิทธิภาพเต็มเปี่ยม...” (๒๖ ตุลาคม ๒๕๒๑)

บนพื้นฐานของแนวความคิดเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทางมีพระราชดำรัสที่ชี้ให้เห็นสาเหตุของการแสวงหาข้อยุติที่ผิดพลาดโดยตรัสว่า “ตัวการที่ทำให้แก้ปัญหาไม่ออก และทำให้ปัญหายิ่งยุ่งเหยิงหนักเข้านั้นคือ ใจ หรือความคิดเห็นที่ไม่เป็นกลาง ซึ่งเรียกว่าอคติหรือความลำเอียง คนเราเมื่อมีความลำเอียงแล้วก็มองไม่เห็นความจริง ถึงจะเห็นก็ไม่ยอมรับ และเมื่อไม่เห็นไม่รับความเป็นจริง ก็ทำให้มองไม่เห็นต้นเหตุแห่งปัญหาและแก้ไขปัญหาไม่ออก” (๒๕ มีนาคม ๒๕๒๒) ดังนั้น ปัจเจกบุคคลจึงต้องมีอุเบกขาหรือใจที่เป็นกลาง อันเป็น “ปัจจัยหรือเหตุสำคัญที่จะช่วยให้มองเห็นให้เข้าใจกระจ่างถึงความจริง พร้อมทั้งเหตุและผลที่เที่ยงตรงถูกต้องตามความเป็นจริง” (๒๕ มีนาคม ๒๕๒๒)

๒.๔ การมีปัญญา

การทำความรู้ความคิดให้แจ้ง โดยมีอุเบกขาเป็นตัวการค้ำจุนนี้ จัดได้ว่าเป็นบ่อเกิดที่สำคัญของปัญญา นั่นเองพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงเน้นความสำคัญของปัญญาพร้อมกับทรงให้ความหมายของคำว่า “ปัญญา” ดังนี้

“ปัญญา” แปลตามพจน์ชณะว่า ความรู้ทั่ว ตามอรรถะหมายความว่า ได้หลายอย่างอย่างหนึ่ง คือความรู้ทุกอย่าง ทั้งที่เล่าเรียนจดจำมา ที่พิจารณาใคร่ครวญคิดเห็นขึ้นมาและที่ได้ฝึกฝนอบรมให้คล่องแคล่วชำนาญขึ้นมาในตัวเอง อีกอย่างหนึ่งเมื่อมีความรู้จัดเจนชำนาญในวิชาต่างๆ ดังว่า จะยังผลให้เกิดเป็นความเฉลียวฉลาดขึ้นในตัวบุคคล แต่ประการสำคัญคือความรู้ที่ผนวกกับความเฉลียวฉลาดนั้น จะรวมกันเป็นความสามารถพิเศษขึ้น คือความรู้จริงรู้แจ้งชัด รู้ตลอดในสิ่งที่ได้มีโอกาสศึกษา ซึ่งจะให้ผลต่อไปเป็นความรู้เท่ากัน เป็นต้นว่ารู้เท่าทันความคิด จริต ทฤษฎี และเจตนาของคนทั้งปวงที่สมาคมด้วย รู้เท่าทันเหตุการณ์ สภาพการณ์ทั้งหลายที่ผ่านพบ เมื่อรู้เท่าทันแล้ว ก็จะมีรู้จะเห็นแนวทางและวิธีการที่จะหลีกเลี่ยงพ้นอุปสรรคปัญหาและความเสื่อม ความล้มเหลวทั้งปวงได้แล้ว

ดำเนินไปตามทางที่ถูกต้องเหมาะสม จนบรรลุความสำเร็จและความเจริญวัฒนาที่
มุ่งหมายไว้ ข้าพเจ้าใคร่ขอให้บัณฑิตแต่ละคนได้ศึกษาคือสำเนียงตระหนักรู้
“ปัญญา” ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต เพื่อประโยชน์ของคนของส่วนรวม
ตามที่ปรารถนา...”(๑๔ กรกฎาคม ๒๕๒๑)

กล่าวในอีกลักษณะหนึ่ง ปัญญาก็คือ

“ความฉลาดสามารถคิดพิจารณาเรื่องต่างๆ สิ่งต่างๆ ได้อย่างกระจ่างแจ่มชัด ซึ่ง
เกิดจากจิตใจที่มั่นคงเป็นกลาง ไม่ตกอยู่ในอำนาจอคติ และช่วยให้บุคคลสามารถ
ค้นหาสาเหตุผลของเรื่องทั้งปวงได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรง ทั้งสามารถจำแนก
แจกแจงความผิดถูก ชั่วดี ควรไม่ควร ในกิจที่ทำ คำที่พูด เรื่องที่คิดทุกอย่าง
ได้...” (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

แต่ปัญญานั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลได้ง่ายๆ แม้จะผ่านการศึกษาในระดับสูงๆ
แล้วก็ตาม ดังนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงให้พระบรมราโชวาทชี้แนะเพิ่มเติมว่า

“การใช้ความคิดอ่านที่เป็นปัญญาดังกล่าวนั้น จำเป็นต้องฝึกหัดปฏิบัติอยู่เสมอ
เป็นประจำ ในทุกกรณี จึงจะมั่นคงแข็งแรง มิฉะนั้นปัญญาจะไม่เกิดขึ้นให้
ท่าน จะยึดถือเอาเป็นประโยชน์ได้ทันการ ดังนั้น ไม่ว่าจะมิสิ่งใดให้คิดให้ทำ
ไม่ว่าจะประสบพบเรื่องใดปัญหาใด ขอให้พิจารณา จนรู้ชัดอยู่เสมอของทุกคราว
ไป การฝึกปัญญานี้ ถ้าพากเพียรฝึกกันจริงๆ เป็นประจำแล้ว ไม่ช้าไม่นานก็
จะปฏิบัติได้เป็นปรกติหรือนิสัย...” (๒๗ ตุลาคม ๒๕๒๑)

เมื่อปัจเจกบุคคลมีปัญญาติดตัวแล้ว ก็มีบังควรประมาณปัญญาของตนเอง กล่าวคือ ต้อง
มีการใช้ปัญญาอยู่เสมอเป็นประจำ ทั้งนี้เพราะว่าถ้า “ไม่ใช้ปัญญาเป็นหลักทำงาน เพราะละเอียด
หรือเพราะนึกดูหมิ่นตัวเองว่าโง่เขลาแล้ว อคติ ความลุ่มหลง ความเพ้อฝันก็จะเข้ามาแทนที่
แล้วจะหวังอะไรได้จากสิ่งเหล่านั้น นอกจากความวิบัติเสียหาย ทุกคนจึงจำเป็นต้องใช้ปัญญา
ตลอดเวลาและตลอดชีวิต” (๒๑ มิถุนายน ๒๕๒๑) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังได้
พระราชทานพระบรมราโชวาทเพื่อเป็นแนวปฏิบัติเพิ่มเติมว่า

“นอกจากไม่ประมาณปัญญาตนเองแล้ว ยังประมาณปัญญาคนอื่นไม่ได้ด้วย
เพราะการประมาณหมิ่นปัญญาคนอื่น ไม่ยอมทำตามความคิดและความรู้ของคน

อันนี้แหละเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้งานต่างๆ ต้องหยุดชะงัก ต้องเริ่มต้นใหม่อยู่ร่ำไป และต้องล้มเหลวมากกว่ามากแล้ว ผู้ที่มีความคิดควรจะต้องเข้าใจว่า ปัญหาของผู้อื่น ที่เขาคิดมาดีแล้ว ได้ใช้มาดีแล้วในการทำงานนั้น ย่อมเป็นพื้นฐานอย่างดีสำหรับเรา ที่จะก่อตั้งสร้างเสริมความเจริญของงานมันคงต่อไป การประมาท ปัญหาผู้อื่นจึงเท่ากับไม่ได้ใช้พื้นฐานที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซ้ำยังรื้อถอนออกเสียอีกด้วย ด้วยความโง่เขลา จึงจำเป็นที่จะต้องหัดค้นแก้ปัญหาผู้อื่นกัน ให้เป็น เพื่องานที่ทำจักได้ดำเนินต่อเนื่องกันไปได้ไม่ติดขัดปฏิบัติง่าย และสำเร็จประโยชน์อันสมบูรณ์ตรงตามความมุ่งประสงค์ได้โดยสะดวกรวดเร็วทัน เหตุการณ์...”

(๒๑ มิถุนายน ๒๕๒๑)

การดูถูกดูแคลนปัญหาของบุคคลอื่นจึงเป็นแนวปฏิบัติที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง และได้ทรงแนะนำให้คนไทยโดยเฉพาะในหมู่ผู้มีการศึกษาสูงหลีกเลี่ยงการกระทำเช่นนั้น พระบรมราโชวาทในประเด็นนี้มีความสำคัญยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อปรากฏเท่าที่สามารถค้นคว้ามาได้ว่า ในวงการวิชาการและวงการศึกษาไทยไม่มีการชี้แนะในลักษณะนี้เลย และไม่มีการตระหนักถึงผลเสียที่เกิดขึ้นจากพฤติกรรมเชิงลบดังกล่าว

๒.๕ การมีสติและความสงบสำรวม

ปัจเจกบุคคลจะมีปัญหาได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีสติ สติจึงเป็นสิ่งที่คู่กับปัญหา พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชดำรัสในแนวนี้เช่นกัน และได้ทรงให้ความหมายของคำ “สติ” ว่า เป็น “ความระลึกได้” หรือ “ความไม่วิปลาส” “ความรู้จักรับผิดชอบ” (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๑) เป็นสิ่งที่ดีที่ปัจเจกบุคคลต้องมีในการทำงานและในการเชื่อมกับสถานการณ์ ดังนั้น บุคคลจึงสมควรจะมีสติให้ครบทุกลักษณะเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์อันพึงประสงค์ให้สำเร็จสมบูรณ์ ผู้มีสติและปัญญา โดยครบถ้วนทุกลักษณะ จึง “สามารถรู้เท่าทันและรู้แจ้งจริงในสิ่งต่างๆ และสามารถพิจารณาหาเหตุทางกับทั้งวิธีการที่ถูกต้องและมีประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานได้อย่างสมบูรณ์บริบูรณ์” (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๑)

นอกจากสภาพของการมีสติ (อันเป็นอุปสรรคที่ช่วยให้เกิดปัญญา) สำหรับการวินิจฉัยสิ่งที่ควรทำไม่ควรทำแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราโชวาทเสริมว่า ปัจเจกบุคคลก็สมควรมี ความสำเหนียกตระหนักใน “ความสงบสำรวม... หมายถึง ความเรียบร้อยเป็นปกติ ทั้งในจิตใจและการกระทำ อันประกอบด้วยความไม่ตื่นตื่นหัวนั้ว ความหนักแน่นเป็นกลาง ความมีสติและความรู้ตัว การรู้จักสำรวมระวังกายใจให้สงบเป็นปรกติ นั้น จะช่วยให้มีการ

ยังคิด ก่อนหน้าที่จะลงมือกระทำอย่างเมื่อยังคิดได้ ก็จะมีโอกาสอันประเสริฐ ที่จะใช้ปัญญา พิจารณางานที่ทำโดยกระฉ่างชัด ให้เห็นทางและวิธีการที่จะปฏิบัติได้โดยถูกต้องเที่ยงตรงพอเหมาะพอดี ให้เกิดประโยชน์อันสมบูรณ์แก่งาน” (๒๗ มิถุนายน ๒๕๒๑)

กล่าวในอีกลักษณะหนึ่งตามความตอนหนึ่งที่อัญเชิญจากพระบรมราโชวาทที่พระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานให้แก่บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่สำเร็จการศึกษาในปีการศึกษา ๒๕๒๕ ก็คือ

“การตั้งอยู่ในความสงบ คือรู้จักบังคับกายและใจให้สงบนิ่งอยู่ได้ แม้อยู่ใน เหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดความสับสนตื่นตระหนกก็ตาม ความพยายามระงับกาย ระงับใจมิให้ฟุ้งซ่านจะทำให้เกิดสติ ระลึกรู้ถึงเหตุถึงผล ถึงข้อเท็จจริงและความ ถูกต้อง อันเป็นต้นทางให้สามารถคิดพิจารณาหาทางออกแห่งปัญหาได้ไม่อับจน ...” (๑๖ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

ความสงบสำรวมจึงเป็นคุณลักษณะหนึ่งที่สนับสนุนให้บุคคลทำงานให้สัมฤทธิ์ผลได้ โดยเอื้ออำนวยให้มีสติและปัญญาในการทำงาน

๒.๖ ความจริงใจและการมีสติจะ

อย่างไรก็ตาม การมีสติและปัญญา แม้จะเป็นปัจจัยพื้นฐานที่คู่กับความรู้เพื่อการทำงานที่ ได้ผล แต่ก็ยังไม่พอเพียงสำหรับการที่จะประสบผลสำเร็จในการทำงาน ปัจเจกบุคคลจึงต้องมี “ความจริงใจ” ประกอบด้วย แนวคิดเช่นนี้ ปรากฏในพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งขออัญเชิญมาเป็นตัวอย่างดังนี้

“ความผิดพลาดล้มเหลวของบุคคลหรือภารกิจต่างๆ นั้น ส่วนมากเกิดจาก มูลเหตุข้อใหญ่คือความหลอกตัวเอง หลอกกันและกัน และเมื่อการทำงานโดย ไม่อาศัยความจริงเป็นหลัก การดำเนินงานและการปรับปรุงแก้ไขก็ผิดพลาด ไม่ อาจทำให้งาน ให้ตนเองประสบผลสำเร็จที่ดีได้ นักปฏิบัติงานเพื่อความสำเร็ และความจริง จึงต้องยอมรับความจริงและยึดมั่นในความจริง มีความจริงใจ ต่อตัวเองและต่อกันและกันอย่างมั่นคงตลอดเวลา แต่ละคนจึงจะปฏิบัติตัว ปฏิบัติงานได้อย่างสะดวกใจ มั่นใจถูกต้องเที่ยงตรงตามเป้าหมายและพอเหมาะ พอดี แก่ฐานะ แก่หน้าที่ แก่โอกาส พร้อมทุกอย่างได้ ยังผลให้การ

สร้างสรรค์ความดีความเจริญบรรลุผลอันพึงประสงค์...” (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๒๖)

ความจริงใจที่กล่าวถึงนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงให้รายละเอียดว่า มีอยู่สองลักษณะด้วยกันได้แก่

(๑) “ความจริงใจต่อผู้ร่วมงาน ซึ่งมีลักษณะประกอบด้วยความซื่อตรง เมตตา ห่วงดี พร้อมเสมอที่จะร่วมมือช่วยเหลือ และส่งเสริมกันทุกขณะ”

(๒) “ความจริงใจต่องาน มีลักษณะเป็นการตั้งสัตย์อธิษฐานหรือการตั้งใจจริงที่จะทำงานให้เต็มกำลัง กล่าวคือ เมื่อได้พิจารณาด้วยปัญญาเป็นที่แน่ชัดแล้ว ว่างานที่จะทำนั้นเป็นประโยชน์จริง ก็ตั้งสัตย์สัญญาแก่ตัวเอง ผูกพันบังคับตัวเองให้

กระทำ

จนเต็มกำลังความรู้ความสามารถ ให้ได้ผลดีที่สุด”

“ความจริงใจสองประการนี้ พิจารณาดูแล้ว จะเห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะป้องกันกำจัดปัญหาขัดแย้งและความย่อหย่อนล่าช้าได้สิ้นเชิง...” (๒๒ มิถุนายน ๒๕๒๑)

ในอรรถาธิบายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานตามที่ได้นำเสนอข้างต้น เกี่ยวกับความจริงใจต่องานนั้น พระองค์ได้ทรงกล่าวถึงการ “ตั้งสัตย์สัญญาแก่ตัวเอง” ของผู้ที่มีความจริงใจ อันเป็นการ “ตั้งสัจจะที่จะปฏิบัติโดยเต็มกำลัง” หรือ มีสัจจอธิษฐานต่อภาระหน้าที่และกิจทั้งปวงของคนที่มืออยู่” (๑๕ กรกฎาคม ๕๒๑) สำหรับผู้ที่มีความจริงใจในการปฏิบัติตนในลักษณะเช่นที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแนวพระราชดำริแล้ว กล่าวเป็นนัยได้ว่า ผู้มีความจริงใจ ก็จะเป็นผู้ที่มีความหนักแน่นในสัจจะ ในหน้าที่การงานของตนลักษณะเช่นนี้สมควรเป็นคุณสมบัติของผู้ที่จะชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญาด้วย ดังปรากฏเป็นความตอนหนึ่งของพระบรมราชาวาทที่อัญเชิญมาในที่นี้

“ผู้ที่มีปัญญาสามารถจะทำการงานสำคัญๆ ให้เป็นหลักเป็นกำลังของบ้านเมืองต่อไป ได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่หนักแน่นในสัจจะ ก็ต้องมีจริงพร้อมทั้งในคำพูด ในการกระทำในบุคคลอื่น และในตนเอง สิ่งใดที่ตั้งใจจริงจะทำหรือจะงดเว้น ต้องปฏิบัติให้ได้โดยเคร่งครัดครบถ้วน...” (๒๘ ตุลาคม ๒๕๒๑)

ถึงกระนั้นความจริงใจและความตั้งใจจริงในการทำงานที่กล่าวถึงข้างต้น จะสามารถยื่นหยัดบงการกระทำของปัจเจกบุคคลอยู่ตลอดเวลาและอย่างสม่ำเสมอได้ ก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีพลังใจหรือกำลังใจที่จะทำเช่นนั้นประกอบด้วย “คนที่มีกำลังจิตหรือกำลังใจเป็นคนที่สามารถควบคุมจิตใจของตัวเอง เขาจะเห็นสว่างว่าอะไรดีอะไรไม่ดี และในที่สุดจะประสบความเจริญความสำเร็จทุกอย่าง ไม่ใช่ว่าจะกอบโกยทรัพย์มากหรืออำนาจมาก แต่ว่าทำอะไรด้วยสุขภาพจิตที่ดี คนที่เรียกว่ามีกำลังใจที่ดี ที่ถูกต้องนั้นทำอะไรง่าย ทุกสิ่งทุกอย่างง่ายหมด ไม่ใช่ง่ายเพราะเราทำชู้ๆ ง่ายเพราะเราสามารถที่จะคิดรอบคอบเพราะสุขภาพจิตที่ดี รอบคอบทุกทางทั้งทางด้านวิชานี้ๆ ทั้งด้านวิธีการและทั้งในวิชาการและในการวางตัว” (๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐) ด้วยแนวพระราชดำริเช่นนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำรัสว่า “สุขภาพจิตสำคัญกว่าสุขภาพด้วยซ้ำ เพราะว่าคนไหนที่ร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง แต่จิตใจฟั่นเฟือนไม่ได้เรื่องนั้น ถ้าทำอะไรก็จะยุ่งกัน ได้ กายที่แข็งแรงนั้นก็จะเป็นประโยชน์ต่อตนเองหรือสังคมอย่างไร ส่วนคนที่สุขภาพกายไม่สู้จะแข็งแรงแต่สุขภาพจิตดี หมายความว่าจิตใจดี รู้จักจิตใจของตัวเองและรู้จักปฏิบัติให้ถูกต้อง ย่อมเป็นประโยชน์ต่อตัวเองมาก และเป็นประโยชน์ต่อสังคมได้มาก ในที่สุดสุขภาพจิตที่ดี ก็อาจจะพามาซึ่งสุขภาพทางกายได้...” (๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๐)

๒.๗ การมีวินัย

การยึดมั่นในสัจจจริยฐานต่อภาระหน้าที่และกิจทั้งปวงของตนที่มีอยู่ได้อย่างถึงข้างต้นนั้น จัดเป็นการแสดงออก (manifestation) ลักษณะหนึ่งของการมี “วินัย” การมีวินัยของบุคคล คือการทำให้ตัวเองอยู่ในกรอบของข้อบังคับของกฎเกณฑ์ที่ได้มีการกำหนด หรือให้มีพฤติกรรมที่จำเป็นสำหรับกิจกรรมหรือภารกิจนั้นๆ เพื่อนำความสัมฤทธิ์ผลมาสู่งาน การมีวินัยในกรอบของการทำงานที่ได้ผล ซึ่งกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่าการทำงานที่ดีนั้นคือการมีระเบียบในการทำงาน ในแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บุคคลที่มีวินัยก็คือ “คนมีระเบียบ ได้กระเปียบในการคิดและในการกระทำ” และรวมทั้งความสำคัญของการมีคุณสมบัติต่างๆ ตามรายละเอียดที่จัดเป็นนัยของเนื้อหาในย่อหน้าต้นๆ “ผู้ไม่ฝึกระเบียบไว้ ถึงจะมีวิชา มีเรี่ยวแรง มีความกระตือรือร้นอยู่เพียงไร ก็มักทำงานให้สำเร็จไม่ได้ เพราะความคิดอ่านสับสนวุ่น ทำอะไรก็ไม่ถูกลำดับขั้นตอน มีแต่ความลังเลและขัดแย้ง ทั้งในความคิด ทั้งในการปฏิบัติงาน” (๑ เมษายน ๒๕๒๗)

วินัยที่กล่าวถึงนี้คือการมีระเบียบ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงแจกแจงออกเป็น

(๑) การมีระเบียบการมีวินัยทางกาย คือ การปฏิบัติตัวในกิริยามารยาท ทำให้ไม่มี
อุปสรรค

ต่อการขวนขวายหาความรู้ความสำเร็จ คือหาสิ่งที่ตัวกำลังที่จะปฏิบัติ

(๒) การมีระเบียบการมีวินัยทางใจ คือ การทำอะไรต้องคิด คือ มีเหตุมีผล สิ่งใดที่คิด ก็คิด
ออก (๑๐ กันยายน ๒๕๒๔)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีทศนะว่า “คนที่มีระเบียบมีวินัยนั้นเป็นผู้ที่เข้มแข็ง
เป็นผู้ที่หวังดีต่อตัวเองเป็นผู้ที่จะมีความสำเร็จในอนาคต” (๑๐ กันยายน ๒๕๒๔)

๒.๘ การรู้จักประสานกับผู้อื่น

การรู้จักและการทำความเข้าใจลักษณะของงานที่ทำในแนวที่จะเสนอต่อไปนี้ ก็จัดเป็น
คุณสมบัติที่สำคัญ เช่นกัน สำหรับปัจเจกบุคคลที่ต้องการทำงานให้สัมฤทธิ์ผล ทั้งนี้เพราะบุคคล
ไม่ได้ทำงานในลักษณะที่โดดเดี่ยวและเป็นเอกเทศจากงานของคนอื่นจากสภาพแวดล้อมอื่นๆ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราโชวาทแก่บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาที่กล่าวถึงประเด็นนี้
โดยมีความตอนหนึ่งซึ่งอัญเชิญมาที่นี้ว่า

“งานสิ่งใดสาขาใดที่ท่าน จะออกไปปฏิบัติ นั้น ไม่มีสักสิ่งเดียวที่จะสำเร็จ
สมบูรณ์ได้ในตัวเอง หากจะต้องเกี่ยวเนื่องถึงงานอื่นๆ อีกหลายๆ ด้าน ทั้งนี้
เพราะงานต่างๆ นั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า แท้จริง ย่อมเป็นปัจจัยส่งเสริม
เกื้อกูลกันอยู่เป็นส่วนมาก และย่อมประกอบกันเข้าเป็นงานส่วนรวมอันเดียวกัน
ของบ้านเมืองด้วยดังนั้น งานแต่ละชิ้นแต่ละส่วน จึงต้องปฏิบัติให้ประสาน
สอดคล้องกัน ทั้งให้สำเร็จและให้พัฒนาไปพร้อมๆ กันโดยเท่าเทียมกัน เพื่อมิ
ให้ส่วนหนึ่งส่วนใดหยุดชะงักและพาให้ส่วนรวมรวนเรล่าช้าไปทั้งกระบวนการ
ท่านทั้งหลายควรจักได้เตรียมตัวเตรียมใจให้พร้อม ที่จะปฏิบัติงานประสานกับ
บุคคลอื่นฝ่ายอื่นอย่างจะมกเขม้นและฉลาดเหมาะสม...” (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๕)

ความสามารถปฏิบัติงานร่วมกันกับบุคคลอื่นฝ่ายอื่นนั้น ใน “เบื้องต้น ต้องมีความสำนึก
อันแน่วแน่ว่าการงานทุกอย่างทุกฝ่ายเกี่ยวข้องถึงกัน ไม่โดยตรงก็โดยทางอ้อม จึงจำเป็นต้อง
ศึกษางานของผู้อื่นและติดต่อประสานกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา และจำเป็นต้องมีความเข้าใจอันดี ทั้ง
ในงานทั้งในจิตใจของผู้อื่น เพื่อให้มีความปรองดองกันเป็นเครื่องช่วย” (๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๗)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวยังทรงมีพระบรมราโชวาทเพิ่มเติมว่า การปฏิบัติงานร่วมกัน
และประสานกันได้ดีนั้น “จะต้องทำความคิดและจิตใจให้เปิดกว้างแต่หนักแน่น มีเหตุผล มี
วิจรรณญาณ พร้อมกันนั้น ก็ต้องมีความจริงใจ เห็นใจ และเมตตาปรองดองกัน โดยถือ

ประโยชน์ส่วนรวมร่วมกันเป็นวัตถุประสงค์เอก ที่สำคัญอีกข้อหนึ่ง จะต้องพยายามขจัดความคือ
ร้อน ถือตัว ความเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ส่วนน้อยออกให้ได้ ไม่ปล่อยให้เข้ามาครอบงำ
ทำลายความคิดจิตใจที่ดีงามของตน” (๑๒ กรกฎาคม ๒๕๒๕)

นอกจากการตระหนักว่า งานแต่ละอย่างเกี่ยวเนื่องกันและกันแล้ว ผู้(จบการศึกษา)
ออกไปทำงานก็ต้องระลึกอยู่เสมอว่า “ การงานที่เข้าไปทำนั้น เป็นงานที่มีโครงการดำเนิน
ต่อเนื่องกันมาแล้ว ตัวท่าน เป็นผู้ที่จะเข้าไปร่วมเสริมกำลังงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จำเป็น
จะต้องศึกษางานที่จะทำให้ทราบโดยตลอดก่อน ว่ามีวัตถุประสงค์และโครงการเป็นอย่างไร มี
ระเบียบวิธีการปฏิบัติวางไว้อย่างไร ด้วยเหตุผลอะไร เมื่อศึกษาพื้นฐานของงานให้เห็นโดยถ่องแท้
แล้ว ท่านก็จะทราบได้อย่างถูกต้องแน่นอนว่าจะเสริมกำลังงาน ณ จุดใด โดยวิธีใด ทำให้
สามารถใช้วิชาความรู้พร้อมทั้งความคิดสติปัญญาได้เต็มภาคภูมิ” (๓ กรกฎาคม ๒๕๑๕)

๒.๕ การสร้างสรรค์และการพัฒนา

โดยที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีแนวพระราชดำรินี้ในลักษณะข้างต้น พระองค์จึง
ทรงมีข้อคิดเกี่ยวกับงานสร้างสรรค์ที่แบบลว่า ไม่ใช่การสร้างชิ้นใหม่ ทำขึ้นใหม่เสมอไป
ความเข้าใจที่ว่า การสร้างสรรค์ คือ การสร้างชิ้นใหม่ทำใหม่นี้เอง ที่เป็นตัวการบั่นทอนความ
เจริญของงานของสังคมในอีกลักษณะหนึ่ง แนวคิดทำนอง นี้ปรากฏในพระบรมราโชวาทที่
อัญเชิญมา ณ ที่นี้เป็นบางส่วนดังนี้

“การสร้างสรรค์นั้นมักเข้าใจกันโดยมากว่าเป็นการสร้างชิ้นใหม่ ทำขึ้นใหม่
นักวิชาการก็ดี นักปฏิบัติการก็ดี จึงมุ่งแต่จะสร้างจะทำสิ่งใหม่ของมัน
โดยไม่คำนึงถึงความเจริญที่มีอยู่ก่อนแล้ว ว่าแท้จริงคือพื้นฐานสำหรับเสริมสิ่ง
ใหม่ต่อขึ้นไปนั่นเองเมื่อต่างคนต่างมุ่งจะทำเป็นของใหม่ให้เป็นผลงานของตัวเอง
เป็นสำคัญ ความเจริญที่ควรจะต้องบังเกิดต่อเนื่องกันอย่างมั่นคงตามลำดับ ก็
หยุดชะงัก กลับกลายเป็นความติดขัดล่าช้า และเป็นปัญหาที่ยากนานาประการ
เพราะงานที่ทำใหม่ดำเนินต่อจากงานเก่าไม่ได้ ต้องเริ่มต้นกันใหม่อยู่ตลอดเวลา
ที่ถูกควรจะเข้าใจว่า การสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าทุกอย่างนั้นต้องเริ่มต้นที่
การศึกษาพื้นฐานเดิมก่อน เมื่อได้ศึกษาทราบชัดถึงส่วนดีส่วนเสียแล้ว จึงรักษา
ส่วนที่ดีที่มีอยู่แล้วให้คงไว้ แล้วพยายามปรับปรุงสร้างเสริมด้วยหลักวิชา ด้วย
ความคิดพิจารณา อันประกอบด้วยเหตุผลและความสุจริตจริงใจ ให้ค่อยเจริญ
งอกงามมั่นคงบริบูรณ์ยิ่งขึ้นไป ตามความเหมาะสม ตามกำลังความสามารถ
และตามกำลังเศรษฐกิจที่มีอยู่ การงานทุกสิ่งทุกอย่างในบ้านเมืองจึงจะ

เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้อย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดชะงัก หาไม่ ความขัดข้องล่าช้า
ต่างๆ ที่เกิดขึ้น จะทำให้ต้องสิ้นเปลืองกำลังงาน กำลังสมอง กำลังเงินทองไป
อย่างน่าเสียดาย โดยไม่มีโอกาสจะกู้กลับคืนมาได้...” (๑ พฤศจิกายน ๒๕๒๘)

การสร้างสรรค์จึงไม่ได้คือการสร้างชิ้นใหม่ ทำขึ้นใหม่ แต่เพียงอย่างเดียว และไม่ใช่ว่า
“การล้มเลิกและทำลายสิ่งที่มีมาแต่ก่อน เพื่อเริ่มต้นสิ่งใหม่ด้วยวิธีการรุนแรง” ในกรณีหลังนี้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงสงสัยว่า “การทำลายสิ่งที่มีอยู่แล้วเพื่อสร้างสิ่งใหม่ จะได้ผลดี
แน่นอนสมบูรณ์หรือเปล่า เพราะในบรรดาของเก่าที่ จะต้องทำลายให้หมดสิ้นตามทฤษฎีนั้น
ย่อมมีสิ่งที่ดีรวมด้วยอย่างแน่นอน” เพราะฉะนั้น “การสร้างสรรค์ที่แท้จริงน่าจะทำได้ด้วยวิธีการอัน
ละมุนละม่อม ทั้งด้วยความรู้ความสุจริตรอบคอบประกอบด้วยเหตุผล ให้ทุกฝ่ายทุกคนได้ร่วมมือ
กันแก้ไขสิ่งที่ควรแก้ไข ส่งเสริมสิ่งที่ควรส่งเสริม พร้อมกับสร้างสิ่งที่ควรสร้างใหม่ให้มีขึ้น
สมบูรณ์บริบูรณ์ตามที่ต้องการ” (๑๗ สิงหาคม ๒๕๑๕)

สำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว การสร้างสรรค์ในแนวพระราชดำริเช่นที่เสนอ
ข้างต้น สื่อ แนวคิดของการพัฒนาด้วย ดังปรากฏในพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่นิสิต
บัณฑิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
บาลย์ เมื่อวันที่ ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๓ ดังมีความตอนหนึ่งซึ่งอัญเชิญมา ณ. ที่นี้ว่า

“การจะพัฒนาทุกสิ่งทุกอย่างทำให้เจริญขึ้นนั้น จะต้องสร้างและเสริมขึ้นจาก
พื้นฐานเดิม ที่มีอยู่ก่อนทั้งสิ้น ถ้าพื้นฐานไม่ดี หรือคลอนแคลนบกพร่องแล้ว ที่จะเพิ่มเติม
เสริมต่อให้เจริญขึ้นไปอีกนั้นยากนักที่จะทำได้”

และเพื่อให้มีพื้นฐานสำหรับการพัฒนา ผู้ปฏิบัติงาน “ยังต้องพยายามรักษาพื้นฐานให้มั่นคงไม่
บกพร่องพร้อมๆ กันไปด้วย” (นั่นคือ พร้อมๆ กับความมุ่งสร้างความสำเร็จ) “การรักษา
พื้นฐาน ก็คือ การปฏิบัติ บริหารงานที่ทำอยู่เป็นประจำนั้น ไม่ให้บกพร่อง” (๑๐ กรกฎาคม
๒๕๒๓)

โดยสรุปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงชี้แนะให้จัดลำดับความสำคัญ
ก่อนหลังของการจัดพัฒนา โดยมีพระบรมราโชวาท (พระราชทานแก่นิสิตจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย) ดังต่อไปนี้

“เมื่อท่านพยายามทำงานประจำของท่านให้ถูกต้องสมบูรณ์อยู่เสมอได้แล้ว ก็จะเป็นพื้นฐานที่มีความมั่นคงสำหรับเสริมทีละน้อยตามลำดับ ให้เป็นการกระทำไป พิจารณาไป และปรับปรุงไป ไม่ทำด้วยอาการเร่งรีบตามความกระหายที่สร้างของใหม่เพื่อเพื่อความแปลก ความใหม่ เพราะความจริงสิ่งใหม่แท้ๆ นั้นไม่มี สิ่งใหม่ทั้งปวงย่อมสืบเนื่องมาจากสิ่งเก่า และต่อไปย่อมจะต้องกลายเป็นสิ่งเก่า ในเมื่อวิวัฒนาการคืบหน้าต่อไปอีกลำดับหนึ่ง การพัฒนาปรับปรุงงานจึงควรจะค่อยๆ ทำด้วยความมีสติรู้เท่าทัน ไม่จำเป็นต้องรีบร้อนแต่ประการใด ผลที่บังเกิดขึ้นจึงแน่นอนมีหลักเกณฑ์และประโยชน์แท้แต่ฝ่ายเดียว...”

(๑๑ กรกฎาคม ๒๕๒๓)

ภายในกรอบของแนวพระราชดำริที่แสดงไว้ในย่อหน้าข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชวาทเสริมให้แก่ผู้ที่ออกไปทำงาน “สร้างสรรค์ความเจริญ ปลอดภัยของชาติให้มีผลบริบูรณ์ยิ่งขึ้น” ให้ระลึกอยู่เสมอว่า “วิชาความรู้มีอยู่กับตัวนั้นจะเกิดประโยชน์ได้ก็ต่อเมื่อรู้จักประสานงาน คือรู้จักติดต่อกับผู้อื่นกับบัณฑิตด้วยกัน กับผู้ที่ทำงานอยู่ก่อน และทำให้สามารถทำงานด้วยกันได้โดยราบรื่น บังเกิดผลดีแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม”

(๑๑ กรกฎาคม ๒๕๐๗)

“ความสามารถปฏิบัติร่วมกับผู้อื่น” นั้น พระเจ้าอยู่หัวได้ทรงจัดให้เป็นสิ่งที่คู่กับ “ความสามารถปฏิบัติงานเฉพาะของตนเอง” การปฏิบัติร่วมกับผู้อื่นนี้ใน “เบื้องต้น ต้องมีแนว แนวว่าการทำงานทุกงานทุกฝ่ายเกี่ยวโยงถึงกัน ไม่โดยตรงก็โดยอ้อม จึงจำเป็นต้องศึกษางานของผู้อื่นและติดต่oprสานงานกับผู้อื่นอยู่ตลอดเวลา และจะต้องเป็นความเข้าใจอันดี ทั้งในงาน ทั้งในจิตใจของผู้อื่น เพื่อให้มีความปรองดองกันเป็นเครื่องช่วย” (๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๓)

ดังนั้น “แต่ละคนจะต้องใช้วิจารณ์ญาณที่ละเอียดทั่วถึง และมีเหตุผล จึงจะพิจารณาเห็นได้ว่างาน มีขอบเขตกว้างขวางเพียงไหน ส่วนใดไปเกี่ยวพันกับงานอื่นมากน้อยเพียงใดอย่างไร ซึ่งเมื่อพิจารณาเห็นโดยถ้วนทั่วแล้ว ก็ย่อมจะมีความสามารถกระจ่างแจ่มชัดว่า งานส่วนใดสอดคล้อง ส่งเสริมกัน หรือส่วนใดยังแย้งกัน ช่วยให้เห็นสามารถแก้อุปสรรคและแก้ปัญหาความขัดแย้งให้ตกไปได้ อีกประการหนึ่ง การติดต่อร่วมมือกันนั้น ก็จะต้องกระทำด้วยความเข้าใจอันดีต่อกัน ด้วยเหตุผล ด้วยความเป็นธรรม และความหนักแน่น โดยเที่ยงตรงสม่ำเสมอ” (๓๑ กรกฎาคม ๒๕๑๓) และในกรณีนี้

“มีอะไรที่เบียดเบียนกัน คือ มีการกระทบกระทั่งอะไรกันบ้าง ก็ให้อภัยกัน แล้วก็ไม่ใช่ให้อภัย เพราะถูกหลักของธรรมะที่จะให้อภัย แต่ให้อภัยกัน มันมีประโยชน์ มันทำให้ทุกคนเกิดความเจริญได้” (๔ ธันวาคม ๒๕๒๕)

๒.๑๐ การมีแผนการทำงาน

ความสามารถในการวิเคราะห์งาน เป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมสร้างสรรค์ (ในความหมายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราโชวาทว่า “งานทุกอย่าง ยิ่งเป็นงานในระดับชาติ จำเป็นต้อง มีโครงการอันแน่นอนสำหรับปฏิบัติดำเนินการ และโดยปกติโครงการต่างๆ ที่ตั้งขึ้นนั้น จะตั้งขึ้นนั้น จะต้องอาศัยพื้นฐาน วิธีการ และวิชาการเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ” (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๕) ในที่นี้ “พื้นฐาน” หมายถึง “วัตถุประสงค์ กำลังทุน กำลังบุคคล พร้อมทั้งเครื่องมือเครื่องจักร วัสดุ อุปกรณ์ทุกอย่าง” ส่วน “วิธีการ” หมายถึง “การวางรูปงาน กำหนดระยะเวลาดำเนินการเป็นขั้นตอน ให้เกี่ยวข้องต่อเนื่องกันรวมถึงระเบียบปฏิบัติในตัวบุคคลทั้งในธุรการทั้งหมด สำหรับ “วิธีการ” ก็หมายถึง “หลักความรู้ที่ถูกต้องแท้จริงในงานนั้นๆ ซึ่งนำมาปฏิบัติส่งเสริมพื้นฐานและวิธีการ ให้ได้ผลที่สมบูรณ์แน่นอน เช่นนำมาปฏิบัติเพื่อให้การใช้วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องจักร และบุคคลมีประสิทธิภาพมากที่สุด หรือนำมาเป็นหลักการกำหนดแนวทางขั้นตอนของงานให้เป็นไปได้โดยถูกต้องเที่ยงตรง” (๑๔ กรกฎาคม ๒๕๑๕)

โดยที่พระองค์ทรงมีความเข้าใจเช่นข้างต้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงกล่าวในอีกวโรกาสหนึ่งว่า

“การทำงานใดๆ ไม่ว่าใหญ่หรือเล็ก ควรอย่างยิ่งที่จะตั้งเป้าหมาย ขอบเขตและหลักการไว้ให้

แน่นอน เพราะจะช่วยให้สามารถปฏิบัติมุ่งสู่ผลสำเร็จได้โดยตรง และถูกต้องพอเหมาะพอดี

เป็นการป้องกันและขจัดความล่าช้า ความสิ้นเปลือง ความเสียหายอย่างได้สิ้นเชิง และเมื่อ

ปฏิบัติดำเนินงานสู่เป้าหมายนั้น ผู้มีการศึกษาต้องไม่ละทิ้งหลักวิชา ไม่ละทิ้งความคิดพิจารณา

ตามเหตุผลและความชอบธรรมถูกต้อง เพราะการละเลยต่อสิ่งเหล่านั้น จะทำให้ปฏิบัติผล

ผิดพลาด ไม่ได้ผล หรืออาจก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นนั้น..” (๑๗ กรกฎาคม ๒๕๓๐)

เมื่อการทำงานใดๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตยังต้องมีการกำหนด เป้าหมาย ขอบเขต และหลักการที่แน่นอนชัดเจนแล้ว การดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคลโดยทิ้งไปแล้วก็ไม่ควร

แตกต่างไปจากแนวคิดเช่นกันดังนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานพระบรมราโชวาทว่า “ให้ตั้งเป้าหมายในการทำงาน ในชีวิตไว้ ในทางที่สุจริตและดีงาม แล้วมุ่งดำเนินไปสู่เป้าหมายนั้นอย่างเที่ยงตรง” (๑๖ กรกฎาคม ๒๕๓๐) อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริว่า “การที่จะทำงานใหญ่ๆ ให้สำเร็จได้นั้น จะต้องมีอุดมคติกับทั้งหลักการอันสูง อุปสรรคขัดขวางความสำเร็จ ที่สำคัญที่สุด ก็คือการไม่ประพฤติตาม หรือการประพฤติทวนอุดมคติและหลักการนั้น” (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๑๔)

รูปแบบหนึ่งของการยืนหยัดกับอุดมคติของตนเอง ก็คือ “สิ่งใดที่เห็นว่าถูกต้อง ท่านจะต้องทำ” จุดยืนเช่นนี้มีความสำคัญในเชิงที่ว่า “ถ้าไม่ทำ ก็จะทำให้เกิดความท้อถอย ทำให้มีคนทำงานจริงน้อยลง งานทุกอย่าง คุณธรรมทุกอย่าง จะเสื่อมทรามลงจนหมดสิ้น เมื่อท่านกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องก็เป็นตัวอย่าง ชักนำผู้มีความรู้สติปัญญาทั้งหลายให้มีกำลังใจและความเข้มแข็งที่จะปฏิบัติเช่นเดียวกัน ซึ่งจะเป็นผลให้การปฏิบัติของผู้มีความรู้ความสามารถมีพลังเพิ่มมากขึ้นๆ และจะทำให้งานของชาติดำเนินก้าวหน้าไปได้ตามจุดหมาย” (๑๕ กรกฎาคม ๒๕๑๔)

๓. สรุปรวบยอด

ระบบความคิดข้างต้นเกี่ยวกับแนวการทำงานที่สัมฤทธิ์ผล ซึ่งต้องมีลักษณะต่างๆ หลายประการนั้นสามารถสรุปรวบยอดโดยอาศัย พระบรมราโชวาทที่พระราชทานให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาเกษตรศาสตร์เมื่อวันที่ ๑๖ กรกฎาคม ๒๕๑๕ ซึ่งมีความตอนหนึ่งที่อันเชิญมาแสดงไว้ ณ. ที่นี้

“การที่จะทำงานให้มีประสิทธิผลและให้ดำเนินไปได้โดยราบรื่นนั้น จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องทำ

ด้วยความรับผิดชอบอย่างสูง ไม่บิดเบือนจุดประสงค์ที่แท้จริงของงาน สำคัญที่สุด ต้องเข้าใจ

ความหมายของคำว่า “ความรับผิดชอบ” ให้ถูกต้องขอให้เข้าใจว่า รับผิดชอบไม่ใช่การรับโทษ

“รับชอบ” ไม่ใช่รับรางวัล หรือรับคำชมเชย การรู้จักรับผิดชอบ หรือยอมรับผู้รู้ว่าจะอะไรผิดพลาด

เสียหาย และเสียหายเพราะอะไร เพียงใดนั้น มีประโยชน์ทำให้บุคคลรู้จักพิจารณาตนเอง

ยอมรับความผิดของตนเองโดยใจจริง เป็นทางที่จะช่วยให้แก้ไขความผิดได้ และให้รู้ว่า

จะต้องปฏิบัติแก้ไขใหม่ ส่วนการรู้จักหรือชอบหรือว่าจะไรถูก อันได้แก่ความถูกตามความมุ่ง

หมาย ถูกตามหลักวิชา ถูกตามวิธีการนั้น มีประโยชน์ทำให้ทราบแจ้งว่า จะทำให้งานสำเร็จ

สมบูรณ์ได้อย่างไร จักได้ถือปฏิบัติต่อไป นอกจากนั้น เมื่อเข้าใจความหมายของคำว่า

“ รับผิดชอบ ” ตามนัยดังกล่าวแล้ว ผู้ที่เข้าใจซึ่งในความรับผิดชอบ จะดำเนินกระหนกได้ทันที

ว่า ความรับผิดชอบ คือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายให้ทำ จะหลีกเลี่ยงละเลยไม่ได้ ... ”

กล่าวคือ การมีความรับผิดชอบ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ตลอดจนวิชาชีพของตน คือ การรู้จักหน้าที่ปฏิบัติตนเอง

สำหรับปัจเจกบุคคลที่มีโอกาสได้ร่ำเรียนถึงระดับอุดมศึกษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทที่กระซิบแต่กั้นใจว่า ผู้สำเร็จมีหน้าที่ “ บำเพ็ญตนเป็นนักวิชาการที่ดี เป็นนักปฏิบัติที่สามารถ ใช้วิชาความรู้พร้อมทั้งความคิดและสติปัญญาให้เป็นประโยชน์แก่อุปถัมภ์ประชาชนละประเทศชาติโดยแท้จริง ” (๑๐ กรกฎาคม ๒๕๑๒) แต่ทั้งนี้โดยให้ตระหนักเสมอว่า “ การงานในชีวิตนั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง เพราะหมายถึงการปฏิบัติตัวปฏิบัติภาระหน้าที่ต่างๆ อย่าง เพื่อสร้างความสำเร็จให้แก่ตนเองโดยรอบด้าน ” (๒๗ มกราคม ๒๕๒๓) และในการทำงานเท่านั้น

“ จะอาศัยวิชาความรู้เท่าที่เรียนมาตามหลักสูตรแต่เพียงอย่างเดียวไม่พอ จักต้องเรียนรู้ให้

กว้างขวาง ฝึกหัดให้ชัดเจนยิ่งขึ้นด้วย และนอกจากวิชาการ ยังต้องสนับอาสยคุณสมบัติ

อื่นๆ เป็นปัจจัย เครื่องประกอบ สนับสนุนส่งเสริม อีกหลายอย่างที่สำคัญได้แก่ ความ

ขวนขวายตั้งใจอันแน่วและมั่นคงที่จะทำงาน ความสุจริตและบริสุทธิ์ใจ ในการปฏิบัติงาน

ความขยันและความสม่ำเสมอ อดทน ความมีสติควบคุมความคิดและการกระทำให้เป็นไป

โดยถูกต้องเที่ยงตรง ปราศจากอคติ ความเกลียดชัง ในการพิจารณากรณีทั้ง
ปวงด้วยเหตุผล
ด้วยความสุขุมรอบคอบ ซื่อสำคัญ ควรจะได้ทราบตระหนักด้วยว่า คุณสมบัติ
ต่างๆ ดังกล่าว
รวมทั้งวิชาความรู้ ต่างเป็นปัจจัยที่ป้องกันประกอบกันและสนับสนุนกันและกัน
อยู่ตลอดเวลา
จึงเป็นสิ่งที่ท่านจะต้องฝึกฝนอบรมให้เกิดขึ้น ในห้วงกามจึ้นพร้อมๆกัน และ
นำมาปฏิบัติให้
เกื้อกูลส่งเสริมกันให้ครบถ้วน ไม่ให้ส่วนใดส่วนหนึ่งบกพร่องย่อหย่อน จึงจะ
อำนวยผล
สมบูรณ์ได้”

โดยที่ได้มีโอกาสผ่านการศึกษาในระดับสูง ผู้ที่สำเร็จการศึกษาในระดับนี้จึงควรมี
ภาระหน้าที่เพิ่มเติมสำหรับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้ว “หน้าที่ของท่านผู้เป็นบัณฑิตที่
ควรจะทำได้ คือทำตัวเป็นตัวอย่าง เป็นผู้นำ ในการทำงานด้วยเหตุผล และร่วมกันสร้างสังคมที่
ถือหลักเหตุผลในการดำเนินชีวิตทุกๆด้าน” (๕ กรกฎาคม ๒๕๑๓)